

Familjevård för psykiskt efterblivna

En inventering.

Av överinspektör Karl Grunewald och byråinspektör Gudrun Rabbinowitz, Stockholm

Den öppna vården för psykiskt efterblivna står nu i blickpunkten. En viktig del därav är familjevården, som under de senaste åren hunnit byggas ut väsentligt i vissa landstingsområden.

Bestämmelser rörande vård av psykiskt efterblivna har endast funnits sedan den gällande lagen trädde i kraft 1955, medan tidigare stadganden avsåg enbart undervisningen. Ansvarig för undervisning och vård av de psykiskt efterblivna, för vilka lagen är tillämplig, (och vilka utgör ca $\frac{4}{5}$ av de nu omhändertagna) är i princip landstingen respektive de landstingsfria städerna.

Utplacering i familjevård är i lagens mening en "utflyttad anstaltsvård" och patienten betraktas därför fortfarande som inskriven vid vårdanstalt och i behov av en del av den service, som där skulle komma honom till del. För sådan placering utgår statsbidrag med 200 kronor per år, medan för patient intagen på vårdanstalt sådant bidrag utgör 1.200 kronor per år.

Försöksutskrivna blir sådana patienter, som anses i det närmaste kunna anpassa sig till ett liv utanför anstalt, men med vilka man ännu icke helt vill släppa kontakten. I regel kan sådana patienter sköta ett arbete eller med sin pension klara sitt uppehälle och är icke heller i behov av särskild tillsyn. Något statsbidrag utgår icke för försöksutskrivna.

En särskild kategori försöksutskrivna är de, som på grund av platsbrist icke kan beredas anstaltsvård, och som därför under väntetiden i regel vårdas i sitt eget hem.

I cirkulär den 23 augusti 1963 har medicinalstyrelsen deklarerat sitt principiella ståndpunkts-tagande till familjevårdsplacering av psykiskt efterblivna barn. Det framhålls där angelägenheten av att hemmet bl. a. av centralstyrelsen¹⁾ stödes så att barnet kan stanna i sitt eget hem. Såvida så av särskild anledning icke är möjligt, bör placering i annat enskilt hem prövas, då det numera är en allmänt vunnen erfarenhet, att barn erhåller en för dem mer utvecklingsbefrämjande och ur emotionell synpunkt bättre miljö i ett lämpligt enskilt hem än vid en sluten institution. Placering på vårdhem bör ske framför allt av barn som har komplikationer till sin efterblivenhet. Givetvis måste man förutsätta tillräcklig tillsyn av och personligt stöd till familjevårdshemmet såväl som materiella resurser. Således bör exempelvis dag- och sysselsättningshem finnas att tillgå — liksom för de psykiskt efterblivna barn som vårdas i eget hem.

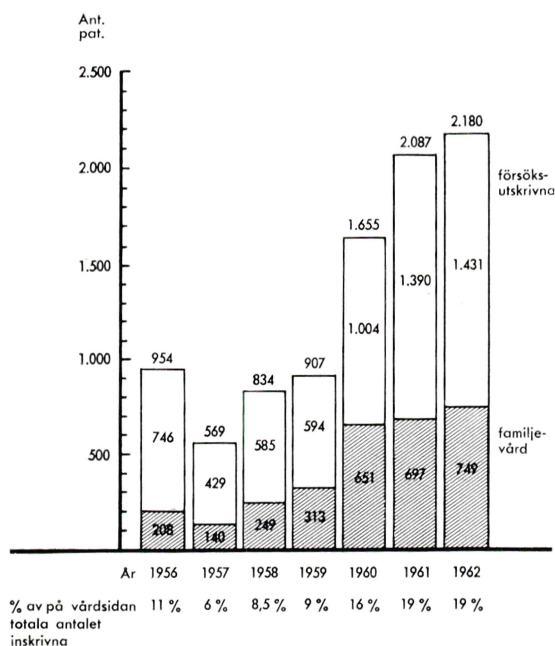
För att få en bild av, hur landstingen utvecklat familjevården för de psykiskt efterblivna sedan 1955 har medicinalstyrelsen låtit göra en detaljundersökning beträffande utplacerade i familjevårdshem under första halvåret 1961 eller del därav. Enkäten avsåg sålunda icke särskoleelever, ej heller vårdbehövande, som var placerade i eget hem, eller övriga försöksutskrivna.

Centralstyrelserna insänder två gånger årligen rapporter till medicinalstyrelsen med angivande av bl. a. antalet i familjevård placerade psykiskt efterblivna. Av nedanstående stapeldiagram framgår sammanlagda antalet i familjevård placerade (streckade) och försöksutskrivna i hela landet under åren 1956—1962 (ställt i relation till totala antalet på vårdsidan inskrivna).

Av diagrammet framgår att dessa elever och patienter successivt ökat i antal, bortsett från en

1) Det administrativa organet för undervisning och vård av psykiskt efterblivna inom landstingen (respektive landstingsfria städer).

Samtliga på vårdsidan inskrivna, i öppen vård placerade, åren 1956—1962.

initial minskning, som kan sammanhånga med omstrukturering av klientelet med anledning av den nya lagen 1955. Sedan 1957 har de i öppen vård närmast fyrdubblats i antal.

Som framgår av *tabell 1* har centralstyrelserna uppgivit, att under tiden 1/1—30/6 1961 (eller del därav) sammanlagt 812 barn (under 16 år) och vuxna var placerade i 629 familjevårdshem. Av dessa 812 patienter var 13 % (107 st.) enbart sommarplaceringar och 24 % (191 st.) barn.

TABELL 1. Antal familjevårdshem och där emottagna psykiskt efterblivna.

	Antal			
	hem		placerade	
Långtidsplaceringar				
barn	59		110	
barn och vuxna	10			
vuxna	511	580	595	705
Sommarplaceringar				
barn	{		81	
vuxna		49	26	107
Summa		629		812

Med långtidsplaceringar avses här i familjevård tills vidare placerade. I ett flertal av här redovisade fall hade placeringen varat mer än 15 år.

Om man gör en jämförelse centralstyrelserna emellan beträffande antalet i familjevård placerade och försöksutskrivna finner man synnerligen varierande procentuella siffror. Detta beror delvis på, att centralstyrelserna har olika normer vid sitt ställningstagande, huruvida en patient skall anses vara utplacerad i familjevård eller försöksutskrivna. Vissa centralstyrelser betecknar såsom försöksutskrivna sådana patienter, som genom sin arbetsinsats täcker kostnaderna för placeringen och uppbär kontant lön, medan andra centralstyrelser snarare har såsom kriterium i vilken grad patienten förmår anpassa sig i socialt hänseende. Man kan även förmoda, att i vissa centralstyrelseområden finns patienter intagna på vårdanstalter, vilka andra centralstyrelser skulle placerat i familjevård. Det är viktigt att hålla detta i minnet vid tolkningen av de kommande tabellerna och vid jämförelsen de olika centralstyrelserna emellan.

Tabell 2 visar antalet i familjevård långtidsplacerade fördelade efter de olika centralstyrelseområdena och efter ålder. Stockholms stad redovisar dessutom 61, Stockholms län 27 och ytterligare fem landsting 19 placerade endast under sommaren. Av tabellen framgår, att av de 705 långtidsplacerade i familjevård, är 50 under 6 år och 60 i åldern 6—15 år, sålunda 16 % barn.

Fördelningen per centralstyrelse av de i familjevård placerade i förhållande till antalet inskrivna (inklusive provisoriskt intagna) visar en betydande variation — från $\frac{1}{2}$ % till 15 %, med ett medeltal på 6,5 %. Också promillefördelningen på befolkningen av i familjevård placerade per landsting respektive landstingsfria städer varierar i hög grad — från 0,01 ‰ av folkmängden i respektive upptagningsområde till 0,26 ‰; medeltalet är 0,09 ‰.

Endast Stockholms län har betydligt fler barn än vuxna i familjevårdshem.

TABELL 2. Antal i familjevård placerade psykiskt efterblivna barn och vuxna (exkl. sommarplaceringar) fördelade efter ålder och centralstyrelse.

Län	< 6 år	6—16 år	> 16 år	Summa	Inskrivna + prov intagna 1/10—61	Antal placera- de i % av an- tal inskrivna
A	11	14	29	54	1.065	5
B	30	30	23	83	589	14
C	1	3	40	44	296	15
D	—	1	46	47	393	12
E	1	2	48	51	486	11
Nkg	—	—	16	16	171	9
FGH	—	—	13	13	858	2
I	—	—	4	4	81	5
K	—	—	16	16	217	7
L	—	—	37	37	397	9
M	—	—	66	66	595	11
Ma	5	1	—	6	219	3
Hbg	—	—	2	2	70	3
N	2	1	8	11	203	5
O	—	1	33	34	746	5
PR	—	5	61	66	647	10
S	—	—	18	18	470	4
T	—	—	9	9	354	3
U	—	—	23	23	387	6
W	—	—	24	24	325	7
X	—	—	2	2	378	0,5
Y	—	—	26	26	600	4
Z	—	—	4	4	254	2
AC	—	2	43	45	415	11
BD	—	—	4	4	472	0,8
S:a	50	60	595	705	10.688	6,5

Tabell 3 redovisar intelligenskvoten för de i familjevård långtidsplacerade. För 82 av de 705 placerade saknas sådan uppgift.

Sannolikt har flertalet testare varit särskollärare. Olika tests har kommit till användning — i allmänhet dock Terman Merrill — varför värdena egentligen ej är helt jämförbara. Man bör ej draga vittgående slutsatser av de angivna intelligenskvoterna, men uppenbart har många av

de utplacerade en relativt låg kvot. Detta tycks särskilt gälla barnen, vilket har sin förklaring i att de huvudsakligen utgöres av vårdhemsbarn.

Vi har ansett det vara av intresse få besked om hur ofta vuxna psykiskt efterblivna placeras i hem där det finns barn. Tabell 4 anger antalet sådana familjevårdshem fördelat dels efter hur många vuxna efterblivna, som är placerade i familjen, dels efter hur många barn som bor i densamma. De barn det gäller utgör i alldeles övervägande antal fall familjens egna barn och endast i ett fåtal (6) fall ett fosterbarn. De familjevårdshem, som mottagit såväl psykiskt efterblivna vuxna som sådana barn, har här icke medräknats.

Av tabellen framgår, att i 91 % av fallen endast 1 vuxen psykiskt efterbliven är placerad i respektive hem. Endast undantagsvis är fler än 2 placerade i samma familj; dock finns det fyra familjer där 4 psykiskt efterblivna är placerade och en familj som tagit emot 5 psykiskt efterblivna.

Tabellen visar vidare, att 57 % av familjevårdshemmen icke har några barn. I 4 % finns 4 barn eller fler. De sistnämnda hemmen har dock icke mottagit mer än 1 psykiskt efterbliven vuxen.

Som en jämförelse har uträknats hur antalet hemmavarande barn fördelar sig på samtliga hushåll i Sverige. Som framgår härav är proportionerna nästan identiska med fördelningen av barn i de undersökta familjevårdshemmen.

Mycket talar för att man kan ifrågasätta lämpligheten av att ha 3 eller flera placerade i samma hem eller placera en psykiskt efterbliven i en familj där det finns 4 eller fler barn. Så många

TABELL 3. De i familjevård placerade fördelade efter ålder och intelligenskvot, i procent av samtliga.

Ålder i år	IK < 20	IK 20—49	IK 50—69	IK > 70	Summa	IK uppgift saknas	Totalt
< 6	—	6	7	4	17	33	50
6—16	2	25	14	4	45	15	60
> 16	1	155	359	46	561	34	595
S:a i %	3 0,5 %	186 30 %	380 61 %	54 8,5 %	623 100 %	82	705

TABELL 4. Antal familjer med placerade vuxna psykiskt efterblivna fördelade efter antalet barn i familjen.

Antal egna barn i familjen ¹⁾	Antal placerade vuxna						Antal hushåll i Sverige per antal hemmavarande barn	
	1	2	3	4	5	Summa		
0	261	20	5	3	1	290	57 %	61 %
1	82	5	1	1	—	89	18 %	19 %
2	70	3	1	—	—	74	15 %	13 %
3	29	5	—	—	—	34	6 %	5 %
4	18	—	—	—	—	18	3 %	1,5 %
5 och fler	6	—	—	—	—	6	1 %	0,5 %
Summa hem	466 91 %	33 7 %	7 1 %	4 1 %	1 0 %	511 100 %		100 %

1) inklusive 6 fosterbarn.

speciella faktorer är emellertid avgörande att några generella regler ej kan anges, i varje fall icke vad beträffar antalet egna barn. Då det gäller antalet placerade är det dock uppenbart att detta ej får bli så stort att själva karaktären av familj går förlorad.

Bedömningen av familjevårdshem

Efter samråd med socialstyrelsen uttalade medicinalstyrelsen i februari 1961 att barnavårdslagens bestämmelser angående fosterbarn icke är tillämpliga på psykiskt efterblivna barn inskrivna i centralstyrelse och placerade i familjevård. Styrelsen ansåg det emellertid vara angeläget att den personal, som handhar den öppna vården av psykiskt efterblivna, söker samarbete med barna-

vårdsnämnderna. Det borde sålunda icke komma ifråga att placera eller bibehålla ett barn i ett hem, som barnavårdsnämnden anser olämpligt. Före placeringen av ett psykiskt efterblivet barn i familjevård bör regelmässigt yttrande inhämtas från vederbörande barnavårdsnämnd angående lämpligheten av den tilltänkta placeringen. Även efter verkställd placering bör i ärendet kontakt uppehållas med barnavårdsnämnden. I denna inventering har vi ej ställt några frågor med särskild hänsyn härtill, men vi har däremot frågat efter antalet icke psykiskt efterblivna barn i respektive familj.

Tabell 5 anger antalet hem fördelat i relation till placerade psykiskt efterblivna barn (här räknat under 18 år) och efter antalet övriga, icke placerade barn i samma hem. Av tabellen fram-

TABELL 5. Antal familjevårdshem fördelat efter antal placerade barn (här < 18 år) och antal andra (i regel egna) barn i familjen. Sommarhem inom parentes.

Antal andra ¹⁾ barn i familjen	Antal placerade psykiskt efterblivna barn					
	1	2	3	4	> 4	Summa
0	15 (+13)	4	5 (+1)	3	7 (+3)	34 (+17)
1	8 (+ 3)	5	1 (+1)	2	1 (+1)	17 (+ 5)
2	6 (+ 6)	3	1 (+1)	— (+1)	—	10 (+ 9)
3	4 (+ 3)	1	—	—	—	5 (+ 3)
4	1 (+ 1)	—	1	—	—	2 (+ 1)
> 4	1	—	—	—	—	1
S:a hem	35 (+26)	13	8 (+3)	5 (+2)	8 (+4)	69 (+35)

1) egna såväl som fosterbarn utan resp. med annat handikapp än psykisk efterblivenhet.

TABELL 6. Lön till respektive inackorderingsavgift för i familjevård långtids- och sommarplacerade.

Kronor per månad	Lön		0	Inackorderingsavgift					Antal pa- tienter i familje- vård	Därav en- dast lång- tidspla- cerade
	> 100	100—1	0	1—99	100—199	200—399	400—599	> 600		
Antal patienter	172	112	116	36	79	136	98	9	758	705

går, att det sammanlagt finns 69 hem med barn utplacerade för längre tids vård vartill kommer 35 hem med enbart sommarbarn. 34 av de 69 familjerna har inte något eget barn. Å andra sidan tar 8 av dem emot psykiskt efterblivna barn trots att de har 3 eller flera egna barn. Halva antalet familjer tar endast emot 1 barn men 13 familjer tar emot 4 eller fler barn.

Erfarenheten från fosterbarnsvård torde tala emot lämpligheten av att placera mer än 3 barn i samma hem. I regel måste nämligen husmor då anställa personal, varvid hemmet gärna får karaktär av institution. Det skall härvid även erinras om att om 3 eller flera vårdbehövande (dock ej psykiskt efterblivna) emottagas, stadgan för enskilda sjukhem äger tillämpning. Enligt samma stadga gäller även vissa särskilda bestämmelser, såvida 1 eller 2 vårdbehövande yrkesmässigt emottagas i enskilt hem.

Av enkäten framgår vidare, att av samtliga placerade barn är 4 placerade i en familj där det även finns 1 placerad vuxen psykiskt efterbliven och 6 placerade i en familj, där det finns 2 eller flera placerade vuxna psykiskt efterblivna. Beträffande sommarbarn är 5 barn placerade i hem, där det även finns en eller flera vuxna psykiskt efterblivna placerade.

Lämpligheten av att placera ett barn i en familj där det vistas en eller flera vuxna psykiskt efterblivna kan naturligtvis starkt ifrågasättas.

Tabell 6 visar hur stor inackorderingsavgiften eller lönen per månad är för de i familjevård placerade.

Redovisningen omfattar här 758 av de totalt 812 i familjevård placerade och gäller såväl långtidsplacering som de, vilka enbart är placerade under sommaren.

Vissa centralstyrelser har — såsom tidigare framhållits — sådana patienter placerade i familjevård, som hos andra skulle vara försöksutskrivna, varför en ekonomisk jämförelse landstingen emellan, baserad på enkätens material, kan bli missvisande.

Oavsett om familjevårdshemmet erhåller inackorderingsavgift från centralstyrelsen för patienten eller om patienten får lön från familjevårdshemmet utgår i regel pension för dessa patienter. Av denna får patienterna sina föreskrivna fickpengar. I allmänhet behåller centralstyrelsen resten av pensionen, men det finns några, som sätter in det överskjutande beloppet på patientens eget sparkonto. Även i dessa avseenden skiljer sig praxis mellan de olika centralstyrelserna.

”Lön” innebär, att familjevårdshemmet betalar ut lön till den hos dem placerade patienten. Vanligen utgår lönen i form av fritt vivre jämte en mindre kontantlön. Rubrikens beteckning ”0” innebär i regel att familjevårdshemmet betalar patienten enbart genom fritt vivre. ”Inackorde-

TABELL 7. Antal hem där psykiskt efterblivna placerats före 1960 fördelat per centralstyrelse och per antal besök under tiden 1/1 1960—30/6 1961.

Antal besök	0	1	2	3	4	5	6 o. flera	uppgift saknas	Summa hem
Antal hem	22	43	48	52	— 65 —	46	85	12	373

ringsavgift" däremot betyder, att centralstyrelsen betalar en viss avgift till familjevårdshemmet. I regel utgår som nämnts fickpengar=pensionsandelen till patienten genom centralstyrelsen.

Enligt tillämpningsföreskrifterna till lagen skall rektor eller vårdföreståndare själv eller genom annan lämplig befattningshavare avlägga besök hos i familjevård utackorderad minst 1 gång varannan månad för att tillse, att vederbörande får lämplig vård.

Tabell 7 anger antalet sådana besök från centralstyrelsens sida under tiden 1 januari 1960—30 juni 1961 i varje hem, som emottagit en eller flera psykiskt efterblivna före år 1960. Detta är fallet med 373 hem, som sålunda rätteligen skulle besökts 9 gånger vardera.

Av tabellen framgår, att från centralstyrelsernas sida endast i enstaka fall familjevårdshemmen har besökts 6 eller fler gånger. I medeltal har hemmen fått endast 3 besök. 22 hem har ej besökts någon gång, vilket måste betecknas som synnerligen anmärkningsvärt.

Det är uppenbart att de hem, som åtaga sig att taga hand om och uppfostra psykiskt handikappade måste få ett något så när kontinuerligt och personligt stöd. Endast under sådana förhållanden kan vårdens kvalitet hållas uppe och ett tillräckligt rättsskydd ges åt den efterblivne. Ett telefonsamtal kan komplettera men icke ersätta ett besök på platsen.

Sammanfattningsvis kan sägas, att familjevården av psykiskt efterblivna har tredubblats sedan 1957 och att under våren 1961 705 patienter var placerade i sådan för längre tids vård. Av dessa var 16 % under 16 år. 61 % av patienterna hade kvoter mellan 50—69 och 30 % kvoter mellan 20—49. I 91 % är endast en vuxen psykiskt efterbliven placerad i ett och samma hem. Det förekommer nästan lika ofta, att familjevårdshemmet utbetalar viss lön till patienten för dennes arbetsinsats som att hemmet erhåller inackorderingsavgift. Centralstyrelserna har i regel icke besökt familjevårdshemmen så ofta som önskvärt vore.

De principer, som framhållits i detta cirkulär, torde i många avseenden även kunna sägas gälla vuxna psykiskt efterblivna. Det ökade intresset för familjevård av psykiskt efterblivna baseras uppenbarligen på att goda erfarenheter vunnits. Sannolikt kommer denna vårdform att finna en fastare form och ett starkare stöd i lagen sedan den pågående revideringen av nu gällande bestämmelser slutförts.

ARBETSTERAPI- och HOBBYMATERIAL

Porslinsmosaik i olika utförande.

Pärlor av trä, glas, kristall och metall.

Indiska Ädelstenar till halsband och armband.

Brasiliansk Onyx till hängsmycken, halsband, örhängen och nyckelringar.

Silvertråd och **silverplåt** i olika former och dimensioner.

Rundböjtänger för träarbeten.

Halsbandslås i olika utförande 1—5 rader.

Sadelgjord såväl mönstrad som enfärgad i 22 färger.

Väskhandtag i pärlbambu och rotting.

Pappstommar och **Silkebast** för bastflätning.

Skinn och **läder** för alla ändamål.

Arbetsstatser i rikhaltig sortering.

Begär prislista och prover.
Vi sända gärna påseendesändningar
på öppet köp.

Firma SUNE ENGLUND Örebro

Klostergatan 18

Box 266

Tel. 019/12 09 14 - 12 10 95